

seljaštvo kao socijalna i politička snaga u društvenom razvoju jugoslavije

mr ivan cificić

47 rasprave

→ Govoriti o seljaštvu kao socijalnoj i kao političkoj snazi, odnosno faktoru u društvu i društvenom razvoju, pretpostavlja organiziranje na određene društveno-historijske aspekte. Ovdje se stoga unaprijed orijentiramo na kontekst temeljnih uvjeta i socijalnih snaga u klasnoj borbi vezanoj za socijalističku revoluciju (u Jugoslaviji). Polazimo također od teze da **seljaštvo u određenoj konstelaciji socijalno-klasnih snaga i njihovih htijenja može predstavljati značajnu političku snagu**. No, ono je upućeno uvijek i na određene izvanjske snage koje mu određuju osnovnu liniju djelovanja.

O ovoj se temi u nas u posljednje vrijeme malo i parcijalno piše u smislu određenih principijelnih pitanja kao na primjer: uloga i mjesto seljaštva kao političkog faktora i socijalne snage u društvu u društvenom razvitku. To nam nalaže da ukažemo na postojanje dviju vrlo značajnih ograničenosti u dosadašnjim razmatranjima seljaštva u kontekstu socijalističke revolucije.

Prva se ograničenost odnosi na **teorijski aspekt**, iako je zapravo ideologijske naravi. Njezina suština leži u **ignoriranju seljaštva** kada je riječ o socijalističkoj revoluciji. Ovo ograničenje ispušta seljaštvo u najvećem broju slučajeva prilikom interpretacije socijalističke revolucije onda kada se ona teorijski izvodi, analizira i interpretira iz Marxovih stavova. To ignoriranje proizlazi iz osnovnog epistemologijskog pristupa toj problematici, koje je, s jedne strane, naslijeđeno u marksizmu koji intonira socijalističku revoluciju kao jedino radničku, a s druge iz doslovne interpretacije Marxa i Engelsa i njihovih teza o seljaštvu i njegovoj ulozi. U tom pristupu **seljaštvo i socijalistička revolucija predstavljaju dva odvojena pola**. Oni se susreću u nas samo na oružanom dijelu revolucije, na elementima ustanka seljaka. Najčešće su u tome argumentacije iz Marxova »18 brumaire Louisa Bonaparte« u kojemu Marx govori da je seljaštvo nesposobno za samostalnu borbu i da ga neko drugi mora voditi. Drugi se Marxovi radovi i njegovo implicitno polazište u tezi o društvenom a osobito historijskom razvoju, relativno zapostavljaju. A upravo se iz njih može vidjeti da Marx ne zanemaruje seljaštvo kao revolucionarnu socijalnu snagu. Seljaštvo može, u određenoj historijsko-socijalnoj konstelaciji klasnih snaga i klasne borbe, odnosno jedan njegov dio, htio on to ili ne, vodila ga ova

ili ona klasa ili klasna frakcija, predstavljati stvarnu socijalnu snagu. Time je ono automatski i politički faktor i politička snaga. Zapostavljanjem seljaštva u tom smislu, zapostavlja se i **problem samostalnih subjektivnih snaga** kao revolucionarnih snaga.

Vežanost teoretičara za radnički pokret i proleterski internacionalizam, akcentiranje socijalističke revolucije u funkciji stvaranja socijalizma, interpretiranje povijesnog razvoja u konkretnim oblicima kao jedino proleterskog zadatka i sl., objektivno su utjecali na njihovo zapostavljanje uloge seljaštva i njegova doprinosa socijalističkoj revoluciji i socijalizmu — kako teorijski tako i praktički. Najčešće su seljaštvu pripisivane negativne strane historijskog i političkog djelovanja isticanjem da je »seljaštvo klasa prevladanog načina proizvodnje«, »da ona u biti unosi sitnoburžoasku svijest«, njeno deagrariziranje stvara »specifičan profil radničke klase« koji može dovesti u pitanje i klasnu svijest proletarijata« i sl. Iz toga se naziru druge tendencije koje u interpretaciji seljaštva u našem društvu ukazuju na njegov doprinos i na njegove sadržajne linije opredjeljenja uz KPJ—SKJ i u njoj. Ukoliko bismo iz ove prve ograničenosti i interpretacija izvlačili, istina simplicitero, neki zaključak, tada bismo došli do toga do pretpostavke koja bi ukazivala da je nužan sukob proletarijata u seljaštvu i da je sasvim opravdano radikalno rješavanje sukoba proletarijata i seljaštva, što dakako u sebi može implicirati i upotrebu različitih metoda.

Ovdje je (prećutno) odgovoreno na pitanje postoji li sukob proletarijata i seljaštva i kakav je oblik toga sukoba u našim prilikama socijalističke revolucije. Mi ne polazimo od nužnosti sukoba u našim uvjetima. Prigovor prvoj ograničenosti možemo uputiti kroz tezu da je seljaštvo, kako i Marx dopušta, u stvarnim socijalističkim revolucijama bilo sastavni dio samostalnih socijalnih revolucionarnih snaga proleterske klase.¹⁾ Socijalistička revolucija nije moguća kao shema u konkretnom historijskom obliku postojanja, niti pak može biti epistemološka osnova redukcije interpretacije seljaštva u njoj i nje same.

Druga je ograničenost **disciplinarne prirode**. Pojedine discipline (historija, sociologija i sl.) proučavaju probleme socijalističke revolucije i mjesto seljaštva u njoj, ali svaka sa svoga aspekta, pa je povezanost interpretacije neadekvatna. U sociološkim proučavanjima seljaštvo je tretirano u sastavu problematike klasno-socijalne strukture društva ili u kontekstu određenih socijalno-političkih procesa u Jugoslaviji, bez obzira je li riječ o Jugoslaviji u doba nerazvijenog kapitalizma ili u prošlosti i sadašnjosti jugoslavenskog socijalizma. Sociologija naselja, na primjer, proučavala je probleme sela i seljaštva, uglavnom s aspekta osnovnih strukturalnih promjena tradicionalnog i suvremenog načina života i prilagođavanja novim društvenim tokovima. U tom proučavanju prećutno ostaju

1) Klase postoje i onda kada ljudi nisu svjesni svoje klasne pripadnosti određenoj klasi. (Z. Bauman: **Marksistička teorija društva**, Beograd, Rad, 1969, str. 75.) Marx govori da ljudi stupaju nezavisno od svoje volje u proizvodne odnose (čitaj klasne!) u kojima žive. (K. Marx: Predgovor za »Prilog kritici političke ekonomije«, u: Marx-Engels: **Izabrana djela**, tom I. Zagreb, Kultura, 1949 str. 318).

izvjesni »aksiomi« otvoreni. Historija je kao nauka pridonijela proučavanju seljaštva, bilo u okviru proučavanja novije historije jugoslavenskih naroda bilo u kontekstu razvoja radničkog pokreta i političke historiografije. I kod historičara se osjeća sve više potreba za koordiniranim — metodologijskim i disciplinarnim²⁾ — pristupom seljaštvu kao političke snage i faktora i kontekstu socijalističke revolucije.

Pored toga i marksistička filozofija u nas bila je više orijentirana problemu socijalističke revolucije i proletarijata s aspekta njezina »autentičnog« tumačenja i izvođenja iz Marxova shvaćanja i kritike društvenog razvoja u građanskom društvu i političkoj državi, a manje ili gotovo nikako problemima seljaštva u kontekstu razvoja i subjekta socijalističke revolucije.

Iz niza **posebnih disciplina i njihova proučavanja seljaštva, izostajala je sintetička teorijska obrada** njegove uloge i mjesta u socijalističkoj revoluciji i razvoju. Ta »bijela polja« moguće je prevladati **interdisciplinarnim pristupom**. Ovdje ističemo jednu bitnu napomenu. Uzevši oba aspekta u obzir (a moglo bi se govoriti i o nekim drugim) kao bitne deficitarnosti problema istraživanja ove teme, smatramo da nije osnovni problem u zahtjevu stvarnosti za novim interpretacijama socijalističke revolucije nego je stvarni zahtjev socijalističke revolucije za interpretacijama stvarnosti. Socijalistička revolucija kao zbiljska, mora sama sebe razvijati i iz same sebe misliti.

Autarkični seljak ne zna što je politika, pa ne može niti imati neko političko značenje niti u društvu predstavljati aktivnog ili pasivnog političkog činioca. Seljakom se u takvim uvjetima mnogo teže može manipulirati, jer kao takav nije još uvijek dospio u građansko društvo.

Bitna promjena nastaje onda kada seljaštvo dopijeva u kapitalističke odnose.³⁾ Tada čak i autarkično, i nezrelo za politički život novog društva, seljaštvo ulazi (biva uvučeno!) u klasnu borbu i političke igre u kojima je uglavnom predmet manipulacije kako građanskih stranaka tako i njegova vlastitog političkog vodstva. Njegove vlastite političke akcije nemaju za njega perspektivni karakter. No, manipulacija seljaštvom pokazuje da ono ipak **može biti u određenoj konstelaciji društvenih i političkih odnosa i snaga i klasne konfrontacije, (potencijalna) klasna snaga — politički čini-lac**.⁴⁾ Tako se zbivalo uglavnom u predrevolucionarnom razdoblju kapitalizma (iako u nas ne u svim krajevima jednako intenzivno i politički razvijeno) u Jugoslaviji, gdje je građanska klasa politički školovala seljaštvo i pripremila da može prihvatiti alternativne

2) M. Gros: »O novim pristupima istraživanju revolucije.« *Časopis za suvremenu povijest*, 1976, br. 2/3, str. 47—50; I. Graovac: »O proučavanju strukture sudionika NOB-a i socijalističke revolucije u Hrvatskoj 1941—1945.« *Časopis za suvremenu povijest*, 1974, br. 2, str. 7—64.

3) I. Jelić: *Uoči revolucije*. Zagreb, Centar za kulturnu djelatnost SSO, 1978.

4) Lj. Boban: *Maček i politika Hrvatske seljačke stranke 1928—1941*. Iz povijesti hrvatskog pitanja, knj. I. i II. Zagreb, 1974.

političke programe. Prihvatanjem programa Komunističke partije Jugoslavije, dio seljaštva kao dio klase seljaka, postaje najprije potencijalna a pred revoluciju i stvarna politička snaga revolucije u klasi (predvođena) proletarijata.

Seljaštvo se u staroj Jugoslaviji politički organiziralo prema **nacionalnom i klasno-socijalnom** kriteriju. Politička pripadnost seljaštvo nije uvijek značila objektivnu i klasnu pripadnost seljaka. Pa ni stvarno ponašanje seljaka nije bilo u skladu s formalnim. Klasna i idejna nehomogenost političkog organiziranja omogućavali su proletarijatu da pridobije dio seljaštva, u klasnoj borbi na svojoj strani i konačno za svoj program.

Socijalistička revolucija negira političku posebnost seljaštva u principu, ali u konkretnim slučajevima moguća su odstupanja. U nas takvih odstupanja nije bilo. Seljaštvo je politički činilo dio klasno-socijalnih snaga, dio radničke klase koje su vodile socijalističku revoluciju, pa je po toj činjenici eo ipso ulazilo u proces socijalne i političke integracije u revoluciji. Socijalistička revolucija još je u toku njene oružane faze smanjivala seljaštvo mogućnosti samostalnog političkog djelovanja i u okviru budućeg socijalističkog društva, a povećavala njegove šanse socijalne i političke integracije. Stvarna ekonomska moć seljaštva ovisiti će stoga o stupnju njegove ekonomske integracije, a politička moć o stupnju razvoja socijalne revolucije — konkretno: jačanju (prevladavanju) samoupravljanja nad socijalističkom državom i shvaćanjima građanske demokracije.

Tendencija u socijalnoj revoluciji pokazuje jačanje socijalno-političkih integrativnih mehanizama koji seljaštvo sve više ekonomski uključuju u organiziranu društvenu proizvodnju, čime slabi u globalu i njegova ekonomska moć a time i posebno političko značenje u društvu. Isto tako, razvijanje samoupravnih formi i institucija uključuje, organizira i integrira i sitne poljoprivredne proizvođače. Taj je proces i danas na djelu iako nije dovršen pa se seljaštvo otvara mogućnost samoupravnog djelovanja u društvu. Socijalna se revolucija s tog aspekta nije konfrontirala sa seljaštvom nego sa socijalnim i političkim osnovama koje bi mogle zaustavljati ove procese ili pak mijenjati njihov tok.

Politika i političko djelovanje može se shvaćati u različitim značenjima⁵⁾ i u različitim uvjetima, pa se u odnosu na to i seljaštvo kao politički faktor i politička snaga može različito interpretirati. I rat je dio politike (njezin produžetak drugim sredstvima) pa seljaštvo može i u takvim uvjetima, odnosno ratovima i revolucijama, pobunama i klasnim borbama itd., predstavljati političku snagu.

Realan socijalni i politički značaj seljaštva u društvu i društvenim odnosima (promjenama) moralo bi se gledati i ocjenjivati ne samo po odnosu seljaštva prema drugim socijalnim klasama i snagama nego i po njegovim odnosima u postojećoj stvarnoj klasno-socijalnoj strukturi u konkretnim društvenim i historijskim prilikama

5) M. Diverže: **Uvod u politiku**. Beograd, Savremena administracija. 1966.

(uvjetima) nekoga društva. Taj konkretni kontekst nužan je kako radi interpretacije političkog značaja i socijalno-političke snage seljaštva, tako i radi uopćavanja ovog problema.

Za seljaštvo vrijedi ocjena koja mu pripisuje karakteristiku (odsutnost) trajne aktivne uključenosti u politički život društva zbog njegove »nesposobnosti« da se samostalno organizira kao politička snaga; s druge strane, odriče mu se gotovo svaka odsutnost političkog značaja u društvu (i historiji), bez obzira na koji je način organizirano. Obje ove teze imaju za polaznu pretpostavku postojanje klasnog društva i egzistenciju seljaštva kao posebne socijalne klase kojom se uglavnom politički manipulira. U različitim klasnim uvjetima postoje i različite društvene mogućnosti utjecaja seljaštva i njegove stvarne (potencijalne) političke uloge. To ovisi, s jedne strane, o konkretnim društveno-ekonomskim odnosima, konstelacijama socijalno-političkih snaga i njihovim interesima, a s druge strane, o klasnom biću, agrarnim odnosima i načinu života seljaštva. Ukoliko postoje masovnije seljačke socijalne akcije, sve one, osim u socijalističkoj revoluciji, imaju kratkotrajno političko značenje (osobito za seljaštvo). Iz tih akcija nisu se mogle stvoriti institucionalne osnove njegova kontinuiranog političkog djelovanja.

Marx i Engels⁶⁾ tvrdili su da je seljaštvo nesposobno za samostalnu političku akciju. Seljaštvo nije i neće doći na povijesnu razinu ali ne zato što se ne može politički organizirati i što ne nosi svoje posebne političke interese nego upravo zato što se ne može po svojim ukupnim potencijalnim snagama — ograničenima na izvjesni stupanj razvoja proizvodnih snaga (koje seljaštvo samo reproducira) — uključiti u povijesni razvoj kao samostalna snaga i predstavljati ili oko sebe okupiti i druge socijalne snage, oslobađajući svoje povijesne interese od njihove historijske zarobljenosti u društveno-ekonomskim odnosima i pokrenuti povijesni tok razvoja naprijed. Ono ne može u sebi nositi budući način proizvodnje. Njihovi klasni interesi nisu i ne mogu povijesno sazrijeti kao povijesni i stoga se ne mogu uobličiti u takvu organizaciju koja će u konkretnim odnosima predstavljati političku snagu. Bilo bi krivo tvrditi da seljaštvo nema klasne interese, kao i tvrditi da oni mogu biti povijesni interesi društva. Svaka ih klasa ima, ali o tome kakvi su oni po svojim ciljevima u povijesti i u odnosu na ukupne historijske mogućnosti danog društva, ne sudi ta klasa već povijest koja se u njih može »sakriti« dopuštajući da je oni (do izvjesnog stupnja) ponesu i pokreću.⁷⁾

Možemo reći da postoji seljaštvo kao potencijalna politička (društvena) snaga, jer ono može predstavljati značajan politički faktor već i samom svojom masovnošću, ali u određenom historijskom kontekstu. Ono kao »klasa po sebi« naprosto predstavlja **potenci-**

6) Vidi na primjer: K. Marx: »18 brumaire Louisa Bonaparte«; F. Engels. »O stambenom pitanju«, »Revolucija i kontrarevolucija u Njemačkoj«, »Njemački seljački rat«.

7) Postoje i drukčija mišljenja o političkim snagama seljaštva. Usp. F. Fanon: **Prezreni na svijetu**. Zagreb, Stvarnost, 1973; A. Alavi: **Peasantry and Revolution**. The Socialist Register, Merlin Press, 1965; Wolf E. R.: »On Peasant Rebellions«, u *Peasants and Peasant Societies*.

jalnu društvenu snagu koja može biti politički korištena, tj. od druge klase (klasne organizacije) predstavljena u neposrednoj funkciji historijskog razvoja, ili pak zadržavanja toga razvoja ovisno o političkom značenju samog čina. Onog časa kada se s tom snagom društveno (politički) kalkulira, ona postaje realna snaga. Na tom inzistira i Marx u »18 brumaire Louisa Bonaparte«, kada otvara mogućnost da seljaštvo predstavlja takvu snagu.⁸⁾ Shanin taj historijski modalitet, odnosno te potencijalne mogućnosti interesa i ciljeva koje je seljaštvo po sebi stvorilo, ne analizira. U tom kontekstu seljaštvo može predstavljati **dio samostalne** socijalne snage ili pak ne. Iz toga slijedi da je potrebno imati na umu i ovaj aspekt problema — realne socijalne snage, tj. potencijalnog (su)činioaca revolucionarnih društvenih promjena, odnosno održanja status quo.

Seljaštvo se uključuje u klasnu (političku) borbu organizirano kao društvena snaga (bez obzira tko ga organizira i stoji na njegovom čelu) tek s građanskom društvom. U građanskom društvu naime, nastaju političke partije i partijski sistem a time i mogućnosti seljaštva da se trajnije i organiziranije pojavi na političkoj sceni, ali ne samo kao klasa seljaka nego i kao socijalna snaga u funkciji nekih drugih klasnih interesa koji mu mogu biti i vrlo strani. Da kako seljaštvo je u početku vođeno buržoazijom i njezinim programom pa se u tim trenucima s njom (po njoj) pojavljuje kao dio povijesnih snaga, ali kao njen suputnik. Ali, u stvarnom političkom ponašanju seljaka postoje znatne razlike i među onima koji su politički obuhvaćeni političkom organizacijom.⁹⁾

Seljaštvo u kapitalističkoj Jugoslaviji **nije bilo obuhvaćeno jednom jedinstvenom seljačkom političkom partijom** kao klasnom organizacijom seljaštva. **U okviru pojedinih nacija ono je pripadalo seljačkim strankama**, što znači da je nacionalni kriterij bio nametnut klasnom kriteriju. To nije rezultat odnosa nacionalnog i klasnog, nego i činjenice da je **historijski razvoj i nastanak seljaštva u nas imao svoje specifičnosti**.¹⁰⁾ Iz toga je uslijedio različit stupanj razvoja samoga seljaštva, njegove klasne svijesti i političke zrelosti prilikom ulaska u građansko društvo, pa diferencirani klasno-politički interesi seljaštva u koje se interferirala i građanska ideologija.

Politički promatrano, seljaštvo u Jugoslaviji nije sačinjavalo jedinstvenu klasu, nije se formiralo kao jedinstven interes seljaka. Tamo

8) Marx u poznatom pasusu u »18 brumaire Louisa Bonaparte« govoreći o uvjetima u kojima seljaštvo jest ili nije klasa, napušta zapravo postojanje klase, iako ne kaže tko je taj tko će »neprijateljsko suprotstavljanje« interesa seljaka formalno uobličiti i izvesti, sami seljaci ili netko drugi. Marx dopušta oboje. On klasu stavlja u funkciju klasnog sukoba, u kojemu on vidi problem društvenog razvoja, traži snagu koja će ga ponijeti.

9) Na primjer izborno ponašanje pripadnika neke političke građanske stranke nije identično s njihovom političkom pripadnošću. Na izborima je čest slučaj da pripadnici jedne političke stranke glasaju za druge kandidate ili program.

10) U nas je seljaštvo razvijano u okviru četiri tipa agrarnih odnosa. U područjima Turskog carstva agrarni odnosi razvijali su se na bazi odnosa **spahija-raja**, u sjevernim na bazi odnosa **feudalac-kmet**, dok je u Vojnoj krajini postojalo **slobodno seljaštvo**. (P. Marković: **Razvoj seoske infrastrukture u Jugoslaviji**. Niš, Ekonomika, 1977, str. 34 i dalje.)

gdje bi se seljaštvo organiziralo kao klasna organizacija sitnih seljaka razdirao ga je izazvani građanski nacionalni interes i zarobljenost tradicije. No, to nije priječilo mogućnosti da se dio seljaštva formira kao radikalna socijalna mogućnost u konkretnim političkim prilikama. Samostalno organiziranje seljaka kao jedinstvene jugoslavenske klasne (socijalne) snage bilo je praktički nemoguće, ali se zato vrlo lako moglo uključiti u jedan radikalni program (i obrnuto), ovisno tko se i kojemu dijelu klase seljaštva nametne.

Oružana socijalistička revolucija u Jugoslaviji uključila je upravo takvu seljačku potencijalnu revolucionarnu snagu u svoje (klasne) političke ciljeve. Time je seljaštvo postalo stvarna revolucionarna snaga. Seljaštvo, kao **idejno nacionalnu i klasno nejedinstvenu klasu, mogao je pretočiti u stvarnu snagu samo vrlo organiziran politički subjekt**. No, on je obuhvatio samo jedan dio seljaštva a ne cjelokupno. To pokazuje da je političko djelovanje seljaštva u predratnim uvjetima ovisilo uglavnom o sposobnosti jedne klasne organizacije da ga pokrene. Tim njegovim pokretanjem ono je ulazilo u tu klasu, pretvarajući se u stvarnu fizičku i političku snagu u pokretu.

U kratkoj retrospektivi seljaštva kao klasne (i političke) snage u nas možemo razlikovati tri faze (s aspekta ulaska u revoluciju):

1. U nerazvijenom kapitalizmu Jugoslavije seljaštvo je predstavljalo **potencijalnu** političku snagu. Ono je bilo **snaga više za druge** nego svoja vlastita snaga i za svoje ciljeve. Ono je bilo pasivan politički činilac. 2. U stanju društvenih konflikata seljaštvo može samoinicijativno ili vodstvom onih koji su »prisiljeni« na sukob, učestvovati i u kratkotrajnim sukobima. U radničkom pokretu seljaštvo je tako pokazivalo solidarnost s radničkom klasom (štrajkačima i sl.). To su bili znaci većih mogućih promjena političkog ponašanja seljaštva. Seljaštvo je **ulaskom u ustanak (i NOB-u) predstavljalo snagu za revolucionarni pokret**. Ono je tada imalo svoje, često neprikosnovene, interese. Ipak ono postaje **aktivni politički činilac** u društvenom razvoju. 3. Seljaštvo, pretakanjem oslobodilačke u socijalističku revoluciju, postaje **dio snaga pokreta** za socijalističku revoluciju. Ono od njega više ne odstupa bez diferenciranja, tj. bez zaustavljanja na određenom nivou svoje klasne svijesti (da bi se samostalno politički organiziralo — što je kao mogućnost dopuštao i Lenjin)¹¹ ili evolucije njegove klasne svijesti.

Onaj dio koji evoluirao ulazi neposredno u radničku klasu, dok drugi dio može to i kasnije uz šanse socijalne revolucije.

Ova uopćena retrospektiva pokazuje da je **porast političkog iskustva seljaštva u nas obrnuto proporcionalna sa seljačkom autarhičnom**.

11) Lenjin je dopuštao mogućnost da se seljaštvo u toku revolucije u Rusiji organizira kao posebna politička snaga. Iz te činjenice rezultirala bi i »demokratska diktatura radnika i seljaka« a ne »diktatura proletarijata«. (L. B. Trocki: **Permanentna revolucija**. Rijeka, Otokar Keršovani, 1972. str. 53 i dalje. 83 i dalje.)

Seljaštvo u našoj oružanoj socijalističkoj revoluciji **nije vodilo samostalnu klasnu akciju ali je predstavljalo klasnu snagu revolucije**. Klasa je ovdje shvaćena u funkciji klasne borbe, što je i Marxova intencija. Marx pojam klase u svojim radovima vrlo elastično upotrebljava, ali uvijek u funkciji klasne borbe, tj. političke borbe.¹²⁷ Ustanak 1941. u Jugoslaviji imao je osigurano klasno i političko vodstvo KPJ, ali su pod taj program ušli i dijelovi seljaštva, srednjih slojeva, buržoazije, inteligencije i sl. Oni su po činjenici političke borbe kao klasne borbe, predstavljali politički jedinstvenu klasu, oslobodilačke interese okupiranog naroda i politički interes radničke klase. Sociološki govoreno, nisu pripadali jedinstvenoj klasi, niti radničkoj klasi. Dapače ekonomski interesi pojedinih slojeva u toj borbi bili su vrlo različiti i katkada suprotni, ali ih je sjedinjavalo moguće ostvarivanje zajedničkih političkih ciljeva. Seljaštvo je, dakle, kao dominirajuća socijalna klasa u oružanoj revoluciji politički tada predstavljala dio radničke klase. (Politička borba ne podudara se uvijek sa borbom klasa tj. nije uvijek klasna borba. Ali je svaka klasna borba politička borba).

Seljaštvo, koje je prišlo oružanoj revoluciji, bilo je regrutirano dvojako. S jedne strane u revoluciju je ulazio seljak iz razloga što je politički pripadao radničkoj klasi (pokretu) pa mu je i bilo mjesto u revoluciji. Drugi dio seljaštva postao je politički pripadnik radničke klase po činjenici da je okupacija predstavljala i političku granicu klase koja je okupacijom došla na vlast fašističkom ideologijom. Sve ono što nije politički pripadalo ovoj okupacijskoj klasi objektivno je bilo politički potisnuto u drugu klasu (radničku), pa bez obzira da li se aktivno uključilo u pokret ili određenim oblicima pasivne rezistencije (što je također jedan od značajnih oblika djelovanja seljaka s velikim doprinosom), povremenim pobunama protiv okupatora ili pak mirno čekalo sudbinu ishoda borbe. Činjenica je i to da se nakon oružane revolucije taj politički proces mnogo jasnije vidio, tj. osnovno pitanje za razgraničenje s pokretom bilo je da li je netko politički pripadao neprijateljskoj klasi ili ne. Kasnije, kada je politička revolucija zahvatila svoje dublje socijalne korijene, pitanje pripadanja revoluciji bilo je postavljeno radi ocjene doprinosa pokretu (što ne znači da se nije znalo i vodilo računa o tome i prije).

U objašnjavanju sudjelovanja seljaštva u oružanoj revoluciji česte su formulacije: »seljaštvo je bilo masovna baza«, »seljaštvo je masovno pristupilo revoluciji« i sl. Time se kaže da je dio seljaštva (veći dio) pristupio pokretu radničke klase, a da se ne kaže što je predstavljalo to seljaštvo u odnosu na pokret (i radničku klasu) i u odnosu na samo seljaštvo. **Onaj dio seljaštva koji je pristupio oružanoj socijalističkoj revoluciji pripadao je tada po toj činjenici radničkoj klasi**. On je postao njen dio. Tu leži osnova — politička i idejna — kojom se seljaštvo »kvalificiralo« da u tom kontekstu može i kasnije ostati kao politički dio radničke klase i dijeliti nienu povijesnu sudbinu, ravnopravno učestvovati u oblicima socijalističke vlasti, odnosno diktaturi proletarijata. U tome je klasni savez radnika i seljaka postao trajan sadržaj političkog djelovanja.

ma izazvanih prevelikom moći države. Država u tim odnosima daje novu dimenziju klasnom savezu radnika i seljaka i samom seljaštvu. Postavljao se problem — što je sa seljaštvom koje ne može zajedno s pokretom dalje!¹⁵ Ova polarizacija u nas nije bila tako drastično izražena ali se ona jasno osjećala. U tome razrješavanju prisutna su u nas dva aspekta: **integracija** seljaštva u socijalizmu i **promjene socijalne strukture društva**.

Politički aspekt revolucije označavao je potrebu za **integracijom seljaštva** koja je velikim dijelom izvršena. Ta integracija se odvija sve do političke **asimilacije**. Osnovnu političku podršku državi i socijalnoj revoluciji na selu davala je frakcija klase seljaka, koja je zapravo fungirala kao agrarni proletarijat koji ide u klasnu borbu zajedno s radnikom, prednjači ostalom seljaštvu i čini gotovo fizički dio radničke klase. Na tom nivou vrši se i prva politička asimilacija. Seoska sirotinja i nadničari zapošljavaju se u državni (društveni) sektor, kasnije se promjenama društvenih odnosa aktivno uključuju u razvoj samoupravljanja koje razvija KPJ i industrijski dio radničke klase. Seljaštvo se u početnom periodu socijalizma politički integrira a kasnije asimilira. Asimilacija je postala jedino rješenje i za dio sitnih seljaka. S druge strane, opadanjem broja i ekonomskog značenja seljaka u društvu, seljak se ekonomski integrira preko različitih oblika proizvodne suradnje. Historijski gledano: industrijalizacija ekonomski utječe na proces integracije seljaštva a demokratizacija (samoupravljanje) društva nosi proces političke integracije seljaštva. Tako su **industrijalizacija i samoupravljanje omogućili seljaštvu relativno miran proces političke asimilacije i ekonomske integracije**.

Politička integracija seljaštva vezana je jednim dijelom i za tendencije u promjenama socijalne strukture društva, tj. formiranje i preferiranje pojedinih **socijalnih snaga u društvu**. Tako je u prvim decenijama značenje proleterskih elemenata, zasnivano na **kolektivističkim i egalitarističkim** parolama i snagama koje su neposredno iznijele oružanu revoluciju (a tu je i seljaštvo), isticano mnogo više nego kasnije. Tada je uloga poljoprivrede kao akumulacijske baze bila dominantna pa i sitna seljačka proizvodnja. (Otuda i seljaštvo kao socijalna klasa u ponašanju ima tada i svoju posebnu političku težinu u odnosu na kasnije razdoblje razvoja, kada mu je proizvodnja određenih kultura u odnosu na društveni sektor gotovo beznačajna).

Nestanak seljaštva u socijalizmu indicira i nestanak njegova političkog značaja. Fizičko smanjivanje seljaštva u nas je očito, kao i njegovo kvalitativno mijenjanje i nestajanje kao načina proizvodnje, pa bi i da postoje neki drugi uvjeti (npr. mogućnost političkog samostalnog organiziranja) njegovo značenje sasvim sigurno opadalo. Međutim, u nas je to političko značenje seljaštva najmanje bilo vezano za njegov fizički opstanak. Pobjedom narodno-oslobodilačke revolucije i uspostavljanjem diktature proletarijata

15) D. Bilandžić: **Historija Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije**. Zagreb, Školska knjiga, 1978.

Savez radnika i seljaka obuhvatao je i one pripadnike seljaštva koji nisu bili neposredni aktivni učesnici (borci) socijalističke revolucije, nego su drugim oblicima i sredstvima vodili klasnu borbu. Dio seljaštva učesnika u socijalističkoj revoluciji na političkoj je razini zapravo frakcija klase u odnosu na ukupno seljaštvo kao socijalnu klasu i na društveni razvoj. **Oni kao klasna frakcija nisu predstavljali samostalnu socijalnu i političku snagu, niti samostalnu klasnu frakciju nego sastavni dio samostalne društvene snage**, tj. posebne klase — radničke klase. Tek kao politički pripadnici radničke klase taj dio seljaka činio je, u odnosu na ostale, frakciju.

Nakon oružane faze socijalističke revolucije seljaštvo je izgubilo ekonomsku i političku osnovu samostalnog konstituiranja u političku organizaciju. Onaj dio koji je pripadao radničkoj klasi već je u toku oružane revolucije prelazio ili se pripremao da prijeđe u radničku klasu u njezinu socijalnom značenju. On nije imao potrebe za posebnim organiziranjem. Ostalo seljaštvo nije se moglo konstituirati kao poseban politički činilac, jer je: a) već samom činjenicom stvaranja proleterske države i diktature proleterijata njegov »predstavnik« (frakcija klase) podržao opredijeljenje (KPJ) radničke klase, tako da je bilo novom proleterskom vlašću onemogućeno; b) snage za takvu akciju nisu postojale niti u okviru seljaštva. Politička pobjeda nad buržoazijom i srednjim građanskim slojevima, a oružana nad okupatorom, označila je kraj mogućeg organiziranja seljaštva pod utjecajem izvanjskih »predstavnikâ njihovih interesa«. Time nije i prevladana mogućnost postojanja svijesti o drugačijem svijetu i društvu, na koju bi se seljak mogao »zalijepiti«. Isto tako **nije nestala i sitnograđanska svijest u dijelu seljaštva**, koja se danas reproducira na tzv. »srednjim slojevima« u nas.

Politička uloga seljaštva nakon oružane faze socijalističke revolucije ovisila je i o **promjeni klasnog bića seljaštva** i procesu njegove **integracije u socijalizmu**, koji je započet još u toku oružane revolucije. Klasno biće seljaštva mijenja se u skladu s promjenama osnovnih uvjeta njegove egzistencije. Uvjeti koji su ga doveli na političku pozornicu u građanskom društvu, uvjeti su za njegovu negiranje. Presudno značenje u tome ima **jačanje društvenog a slabljenje privatnog vlasništva** u socijalizmu.

Oružana faza socijalističke revolucije dala je klasne osnove za nastavljavanje socijalne revolucije. Dometi seljaštva po njegovoj svijesti i njegovim klasnim interesima takvi su da seljaštvo u cjelini nije moglo pratiti tok historijskog razvoja društva i socijalne revolucije koji je radnička klasa nastavila.¹³⁾ Dio seljaštva se, po svojim shvaćanjima i ciljevima koje je u početku oružane revolucije postavila KPJ, integriralo u radničku klasu. Sada je ono velik dio svojih političkih i ekonomskih zahtjeva ostvarilo i socijalizam shvatilo kao socijalističku državu. Dijelu seljaka stoga je etatsistička svijest¹⁴⁾ postala bliža nego borba protiv devijacija socijaliz-

13) P. Vranicki: **Marksizam i socijalizam**. Zagreb, Liber, 1979, str. 45 i 49.

14) V. Bakarić: **O poljoprivredi i problemima sela**. Beograd, Kultura, 1960, str. 289; E. Kardelj: **Problemi socijalističke politike na selu**. Beograd, Kultura, 1959, str. 13.

seljaštvo je kao posebna klasa politički definitivno likvidirano. Kao što je seljaštvo **prestalo biti poseban politički aktivan činilac u socijalizmu, tako je prestalo biti politički pasivan činilac**. Siromašni slojevi seljaštva postali su stvarna politička rezerva proletarijata na selu¹⁶⁾ i potencijalni izvor radničke klase. Proces ekonomske, socijalne i kulturne integracije tekao je stvaranjem novog sistema društvenih odnosa.

Činjenica da je seljaštvo bilo **najprije politički integrirano** u društvo (toj političkoj integraciji prethodio je proces političke dezintegracije) utjecala je i na kasnije ekonomske procese integriranosti i političko ponašanje seljaštva. Seljak je pružio osnovnu podršku novoj proleterskoj vlasti. Najkolebljiviji je bio u početku ustvari srednji seljak. On je pokazivao i elemente pasivne rezistencije (primjerice u proizvodnom ponašanju počeo se ponašati autarhično u otporu mjerama otkupa) ali su njegovi ekonomski uvjeti života bili ograničeni, pa se ni pasivni otpor nije mogao duže i šire primijenjivati.

Iz podrške vlasti »u načelu«, seljaštvo je postepeno davalo podrške konkretnim političkim akcijama nove države u oblasti agrara. Osobito je značajno da je seljak ozbiljnije ušao u teritorijalnu demokraciju. Ona mu je bila bliska, ali je postepeno ušao i u samoupravne odnose. On je u zadrugarstvu imao oblik samoupravne demokracije. No time se političko značenje seljaštva nije povećavalo u smislu klasnih interesa seljaštva izvan ili suprotnih društvu nego se povećavalo u smislu interesa koje je moglo ostvarivati u danim političkim i ekonomskim okvirima društva. Seljak kao proizvođač dobivao je i novo političko značenje. On se institucionalno-radno a i po načinu života počinje približavati radniku.

Industrijalizacija je osnova promjena klasno-socijalnog bića seljaštva, a socijalistička revolucija daje joj politički predznak i usmjeravanje. Seljaštvo nije samo reakcionarna masa u političkom djelovanju niti prije oružane revolucije a naravno niti poslije u njenoj socijalnoj fazi.¹⁷⁾ Jačanje pojedinih idejnih struja izražavalo se i na shvaćanje samoupravljanja i njegovih nosilaca,¹⁸⁾ kao i na opći tren razvoja društveno-ekonomskog političko sistema. Seljaštvo je u tom razvoju postepeno, kao socijalna klasa sitnih vlasnika sredstava za proizvodnju, ali i kao proizvođačka skupina, postepeno apsolutno i relativno opadalo u svim upravnim i samoupravnim strukturama; taj je proces bio brži od procesa nestajanja seljaka kao sitnog proizvođača.

Samoupravljanje kao historijska negacija političke države i građanskog društva, označuje i kraj mogućim oblicima političkog or-

16) J. V. Staljin: **Pitanja lenjinizma**, Beograd, Kultura, 1946. str. 50—51.

17) K. Marx: »Kritika Gotskog programa«, u Marx-Engels, **Izabrana djela**, tom II. Zagreb, Kultura, 1950, str. 17.

18) S. Šušvar: **Sociološki presjek jugoslavenskog društva**, Zagreb, Školska knjiga, 1970 (treće poglavlje).

ganiziranja i djelovanja na način kako je to u građanskom društvu. Negiranje klasnog društva znači i negiranje klasne politike. Na mjesto klasnih interesa socijalna revolucija stavlja samoupravne interese, omogućujući istovremeno njihov pluralizam, tj. pluralizam samoupravnih interesa,¹⁹⁾ kao koncepciju koja nadomješta i nadilazi građansku demokraciju i političku državu. Socijalna revolucija kao sukob ali i inkorporiranje novih samoupravnih odnosa i institucija u državno-socijalističke, omogućuje da se proces općeljudske emancipacije razvija i dalje. Ona istovremeno znači povijesnu negaciju seljaštva kao posebne klase i njegovih posebnih interesa.

Iz toga slijedi da i političko značenje seljaštva kao klase i načina proizvodnje opada s porastom, značajem i daljnjim razvojem socijalne revolucije, odnosno samoupravljanja, čiji integralni dio postaje i seljak.

19) E. Kardelj: **Pravci razvoja političkog sistema socijalističkog samoupravljanja**. Beograd, Komunist. 1977.

Ivan Cifrić:

The Peasantry — a Social and Political Force in the Social Development of Yugoslavia

Summary

The author discusses the problem of the peasantry as a class, social and political force in the socialist revolution, placing a special accent on the historical perspective in Yugoslavia.

He points out that studies of the relationship between the peasantry and the socialist revolution to date have had two fundamental limitations. One is in theoretic approaches to Marxism which, analyzing the revolution, »ignored« the peasantry, referring mostly to Marx's concept that the socialist revolution is primarily a revolution of the proletariat. The author stresses that Marx's concept allowed the peasantry also to take part in the socialist revolution.

The second limitation stems from conditions in certain scholarly disciplines, which left »white regions«; one of them is the subject of this article.

The peasant could not enter the political sphere until he was liberated from autarchy. In the author's opinion the experience of socialist revolutions, especially in Yugoslavia, shows that in a certain class, social and political constellation of forces the peasantry can be a political factor in the revolution, although with an essentially limited independence. The part of the peasantry that accepts the platform of the revolution joins the political positions of the working class.

The socialist revolution treats the peasantry in the same way that the peasantry — through its contribution to the revolution and

Крестьяне как социальная и политическая сила в общественном развитии сельского хозяйства

Резюме

Автором рассмотрены проблемы крестьянства как классовой, социальной и политической силы в социалистической революции, с особым ударением на историческую ретроспективу в Югославии.

В статье показаны два основные ограничения отмеченные в изучении отношения крестьянства и социалистической революции до настоящего времени. Первое ограничение относится к теоретическому приему марксистской теории, которым при анализе революции "игнорировалась" роль крестьянства ссылаясь при этом на взгляды Маркса о социалистической революции в первую очередь как пролетарской революции. Автор констатирует, что в концепциях Маркса нет ограничений в отношении участия крестьянства в социалистической революции.

Второе ограничение относится к отдельным научным дисциплинам оставляющим "белые места" в том числе и настоящая тема.

Только освобождение от автаркического влияния привело крестьян к политической сфере. В своем тезисе автор утверждает, что опыт социалистической революции, особенно в Югославии, показывает крестьянство в определенной классовой социальной и политической обстановке как политический фактор революции не смотря на его существенно ограниченную самостоятельность. Та часть крестьянства принявшая платформу революции включена в позиции рабочего класса.

Отношение социалистической революции к крестьянству одинаково отношению крестьянства к революции, учитывая конечно его роль и

its role in it — treats it. This is not a compromise, but an aspect of the revolution in which the peasantry also takes part, thus building its own future.

The national and class unhomogeneity of peasant organizations in capitalist Yugoslavia favoured the peasantry accepting the political programme of the Communist Party of Yugoslavia and entering the revolution. The revolution was a historical act in which the peasantry, made conscious through its class leader — the workers — also came onto the historical scene. The socialist revolution offered the peasantry its own concrete historical alternative — it is being integrated into socialism, either mechanically, or as the basis for the future generation of the working class; and this process will continue until the peasantry is completely assimilated with the working class.

вклады. Речь не идет о компромиссе но об аспекте революции в которой участвует и крестьянство, строя при этом собственное будущее.

Национальная и классовая негоммогеничность организации крестьянства в капиталистической Югославии способствовала принятию со стороны крестьян политической программы КПЮ и включению в революцию. Революция историческое действие в котором крестьянство предводимое пролетариатом, выступает на историческую сцену. Социалистической революцией крестьянству предоставлена ее собственная конкретная историческая, альтернатива — она его интегрирует в социализм либо механически, либо как основу будущего создания рабочего класса, доходя таким образом и до ассимиляции крестьянства рабочим классом.